

ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΣΟΥΡΟΕΛΛΙΣΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Δεν υπάρχουν λέξεις με αθώα ή ουδέτερα νοήματα. Στις κοινωνίες του ταξικού ανταγωνισμού και της γενίκευσης και ιεράρχησης των σχέσεων εξουσίας, όπου κάθε πράξη, κάθε χειρονομία, κάθε εκφορά έχει να αναμετρηθεί με την φαντασμαγορία του εμπορεύματος και τους μηχανισμούς ελέγχου του κράτους, οι λέξεις είναι πεδία ενός κοινωνικού πολέμου. Οι μονοσήμαντες νοηματοδοτήσεις είναι οι πολεμικές πράξεις ενός εχθρού, που έχει την ευχέρεια να οργανώνει, στη βάση ενός ριζικού διαχωρισμού, τον χώρο της κουλτούρας και τον χρόνο της καθημερινής ζωής.

Ο ρόλος της κάστας των διανοουμένων είναι να κατασκευάζει τον κοινό νου επιβεβαιώνοντας τις κυρίαρχες πεποιθήσεις ως δεδομένες αλήθειες, να εξιδανικεύει το υπάρχον ως «αντικειμενική πραγματικότητα», μέσα από εξειδικευμένες πρακτικές εξουσίας και γνώσης, και να οριοθετεί, έτσι, μια φαινομενικά αποσπασμένη από την κοινωνική εμπειρία σφαίρα, ένα σύμπαν από διαθέσιμα πνευματικά αγαθά, έτοιμα προς κατανάλωση, αιώνιες αξίες και οικουμενικά νοήματα που μόνο ο ειδικός, ο ταλαντούχος, ο ειδήμων μπορεί να λανσάρει, ως νέος Προμηθέας. Όσες και όσοι δεν έχουν πρόσβαση σε αυτό το σύμπαν, δεν συμμερίζονται τα τρέχοντα καλλιτεχνικά καπρίτσια, ή δεν κατέχουν τις τρέχουσες τεχνικές κατασκευής της γνώσης, καλούνται να παίξουν τον ρόλο του «κοινού», των καταναλωτών των προϊόντων της κουλτούρας.

Η πραγματικότητα, όμως, αυτού του «κοινού», ο χρόνος της καθημερινής του ζωής, διαμορφώνεται μέσα σε μια εμπειρία αγώνων, αντιθέσεων, συγκρούσεων και καταναγκασμών. Στην ίδια αυτή κοινωνική εμπειρία συγκροτούνται και οι γνώσεις, οι αισθητικές μορφές, οι κάθε λογής «αλήθειες». Αν αποσπώνται από το έδαφος αυτού του καθημερινού κοινωνικού πολέμου είναι γιατί μόνο με τέτοιες εξειδικευμένες ουδέτερες αλήθειες μπορεί το «κοινό» να ξεχάσει ό,τι βιώνει, να πειστεί τελικά ότι αυτή η ζωή «είναι ωραία», ότι αξίζει να την υπομείνει, ακριβώς γιατί κάποιοι άλλοι ανακάλυψαν, αντί γι' αυτό, το οριστικό βαθύτερό της νόημα. Το να ξεχνάς ή να υπομένεις δεν σημαίνει μόνο ότι οι μάχες που πέρασαν έχουν χαθεί, αλλά κυρίως ότι οι μάχες που έρχονται έχουν ήδη κριθεί και δεν αξίζει κανείς να τις δώσει.

Το «κοινό» επινοείται για να ακούει τα ανακοινωθέντα ενός πολέμου, ο οποίος υποτίθεται ότι κάθε φορά λήγει οριστικά. Τα λεξικά, τα παιδαγωγικά εγχειρίδια, οι εγκυκλοπαίδειες, οι κατάλογοι των μουσείων είναι προπάντων τόποι όπου ο ένας από τους αντιπάλους του πολέμου, ο μέχρι τώρα νικητής, υπερασπίζεται δημόσια τις κατακτήσεις

του, προεξοφλεί την τελεσιδική επικράτησή του, και εκμιαεύει την συναίνεση για την επόμενη εκστρατεία του. Τα νεκρά σημεία, οι λέξεις που το νόημά τους εμφανίζεται ουδέτερο και αθώο, διαιωνίζουν έναν κόσμο υπό κατάκτηση και μια ζωή με αλυσίδες. Παρουσιάζουν ως κάτι αυτονόητο ή κανονικό την ταξική εκμετάλλευση, την ιεραρχική δομή των σχέσεων εξουσίας, την πολιτική καταπίεση και την εκμηδένιση της υποκειμενικότητας σε μια συνείδηση εθισμένη να υποτάσσεται στις απαγορεύσεις τις κυρίαρχης ηθικής, να ικανοποιεί τα αισθητικά κριτήρια της πολιτιστικής βιομηχανίας και να προσαρμόζεται στις απαιτήσεις ενός ορθολογισμού που χωράει μόνο κάθε τι ανταλλάξιμο ή αποδοτικό.

Αφού λοιπόν η ιστορία των λέξεων είναι μια ιστορία πολέμου σε εκκρεμότητα, το νόημα της λέξης «σουρρεαλισμός» διακυβεύεται στην ανάσα του δρόμου. Άλλοτε γίνεται τρόπαιο στα χέρια του εχθρού, άλλοτε λάβαρο στις επιμνημόσυνες τελετές που διοργανώνουν οι «φίλοι», ορισμένες φορές όμως γίνεται και πάλι πολεμικό ξόρκι για όσες και όσους θέλουν να συνεχίσουν την περιπέτεια της επαναστατικής καταστροφής των κυρίαρχων αξιών, αλλάζοντας τον κόσμο, αλλάζοντας την ζωή, πραγματώνοντας την καθολική ελευθερία.

Στους κύκλους των κριτικών τέχνης, στους «ειδικούς» της κουλτούρας, ο σουρρεαλισμός παραπέμπει σε ένα κίνημα λογοτεχνών, ζωγράφων και κινηματογραφιστών που εμφανίστηκε κάποια στιγμή στο Παρίσι για να κλείσει γρήγορα - αν και με αρκετό σαματά - τον κύκλο του, αφήνοντας πίσω του ως παρακαταθήκη ένα στυλ ζωγραφικής, μια τεχνοτροπία αυτοματισμού και λογοτεχνικού πειραματισμού, με άλλα λόγια, κάποια εκφραστικά μέσα που δεν είναι παρά ίχνη μιας νεκρής από καιρό πρωτοπορίας, εκθέματα στο οπλοστάσιο της μοντέρνας τέχνης.

Στη διαφήμιση και στα media, γενικά στην βιομηχανία του θεάματος, ο σουρρεαλισμός είναι συνώνυμος με οτιδήποτε περίεργο, τρελό ή εξωπραγματικό, με ένα ασυνάρτητα προκλητικό αστείο, με ένα αλλοπρόσαλλο happening, με ένα κραυγαλέο θέαμα. Σε αυτό συνέβαλαν αποφασιστικά και ορισμένοι από τους ενσωματωμένους πρώην σουρρεαλιστές, που χρίστηκαν «μεγάλοι και αναγνωρισμένοι» καλλιτέχνες, όπως ο Avida Dollars (κατά κόσμον Salvador Dali), και αποδείχθηκαν με αυτόν τον τρόπο μια καλή επένδυση για τα αφεντικά τους. Αυτή η ενθουσιώδης ενσωμάτωση στην πλήρως εμπορευματοποιημένη κουλτούρα, ή στο εξιδανικευμένο εμπόρευμα, δεν είναι βέβαια προνόμιο μόνο των πρώην σουρρεαλιστών: ο Andy Warhol ήταν απλά ένας διαφημιστής. Για να μπορεί να παραπέμψει, όμως, ο σουρρεαλισμός σε μια υπερβολή που συναντά ανοχή και συγκατάβαση, σε ένα lifestyle του παραλόγου, χρειάζεται να απογυμνωθεί από την επαναστατική του ουσία. Μόνο ως κάτι ακίνδυνο

μπορεί να αφομοιωθεί ομαλά στους κώδικες και τις τεχνικές του θεάματος, αυτού του εγκωμιαστικού μονολόγου που ο κόσμος των εμπορευμάτων επιφυλάσσει για τον εαυτό του.

Υπάρχει βέβαια και μια τρίτη παραλλαγή του ορισμού του σουρρεαλισμού, ένα ακόμα μοναδικό χαρακτηριστικό της ηλιόλουστης Ελλάδας, της «πιο ωραίας χώρας στον κόσμο» που οι αρχαίοι Έλληνες την φωτίζουν από ψηλά με το πνεύμα τους και της προσδίδουν μια ακαταμάχητη αίγλη με τα επιτεύγματά τους και άλλες τέτοιες τρίχες κατσαρές... Σε μια χώρα όπου η εθνικιστική ιδεολογία είναι το κανονικό, ο σουρρεαλισμός, ως καλλιτεχνικό στυλ και ως θεαματικός παραλογισμός, γίνεται «υπερρεαλισμός», μια τεχνική για να γράφει κανείς δημοφιλή ποιήματα και να ζωγραφίζει μεγάλης αξίας πίνακες, με λίγο από ελληνική θάλασσα και μάρμαρα που λαμποκοπούν στον ήλιο. Στην «υπερρεαλιστική» τεχνοτροπία δεσπόζει το εθνικό στοιχείο, λες και ανακαλύφθηκε ο σουρρεαλισμός απ' την αρχή, έχοντας από τη μια τους «δογματικούς» σουρρεαλιστές όλου του κόσμου, που περιφρονούν κάθε εθνική αναφορά, και από την άλλη τους «πεφωτισμένους» Έλληνες υπερρεαλιστές, τους συνεχιστές της ιστορίας της δήθεν υπεροχής του αρχαιοελληνικού πνεύματος. Αν είναι κανείς υπερρεαλιστής μπορεί να καταγραφεί στην ιστορία του «ελληνικού πολιτισμού» (αυτού του αποτρόπαιου ιδεολογικού κατασκευάσματος), να γίνει «πρεσβευτής» του «ελληνισμού», νομπελίστας-εξαγωγίμο προϊόν ή το πολύ πολύ να στρογγυλοκάθεται στους κύκλους των φιλότεχνων φιλοσταιών ως ισότιμος εταίρος· σε κάθε περίπτωση να αναγνωρίζεται ως ένας άνθρωπος των τεχνών και των γραμμάτων (υπό τον πλήρη βέβαια έλεγχο του ελληνικού κράτους). Ο Νικόλας Κάλας, ο Άδωνις Κύρου, οι μοναδικοί Έλληνες που εντάχθηκαν ουσιαστικά στο σουρρεαλιστικό κίνημα (μολονότι έδρασαν κυρίως εκτός Ελλάδας) και ο Αντρέας Εμπειρικός, ο οποίος, με το έργο του μας χάρισε ορισμένες σπάνιες στιγμές ερωτικής επαναστατικότητας, αν και δεν αντιπαρατέθηκε ποτέ ριζικά με τους εγχώριους λογοτεχνικούς κύκλους, δεν παύουν να αποτελούν εξαιρέσεις που επιβεβαιώνουν τον κανόνα.

Ποιο είναι όμως το νόημα του σουρρεαλισμού στην ανάσα του δρόμου, και μάλιστα από την οπτική γωνία των οδοφραγμάτων; Παρά τους πολλούς κατά καιρούς επίδοξους θανατοκράχτες του, ο σουρρεαλισμός, ως ένα παγκόσμιο κίνημα για την επαναστατικοποίηση της συνείδησης, πέρασε από τις συμπληγάδες του χρόνου. Οι σουρρεαλιστικές ομάδες διατήρησαν την ανεξαρτησία τους, τόσο από τους κυρίαρχους θεσμούς, μέσα απ' τους οποίους περνά η ιδεολογική παραγωγή, όσο και από τις πολιτικές γραφειοκρατίες που επέβαλαν ένα μονοπώλιο γνώσης στα ιστορικά επαναστατικά κινήματα. Η συλλογική σουρρεαλιστική δραστηριότητα δεν μετατράπηκε σε καλλιτεχνική, ούτε ξέπεσε ποτέ σε απολογητική. Αυτή η ανεξαρτησία του σουρρεαλισμού, η

διατήρηση της επαναστατικής του πνοής, διασφαλίστηκε μέσα από μια σειρά κρίσεων, εσωτερικών αντιπαραθέσεων και αδιάλλακτων αγώνων ενάντια σε κάθε προσπάθεια αφομοίωσης.

Οι τύχες του σουρρεαλιστικού κινήματος συνδέθηκαν με τις τύχες των ιστορικών εγχειρημάτων για χειραφέτηση και με αυτήν την έννοια ο σουρρεαλισμός δεν έμεινε αλώβητος από τις ήττες των ιστορικών επαναστάσεων και τις νίκες των εχθρών της ελευθερίας. Η διαρκής επιστροφή, όμως, αυτής της άρνησης του υπάρχοντος κόσμου, η αργή μα σταθερή επανεμφάνιση του ερωτευμένου διάβολου στην ιστορία, είναι και η ακλόνητη απόδειξη της αλήθειας πως το περιφερόμενο πτώμα δεν είναι νεκρό και οι λογαριασμοί του παρελθόντος συνεχίζουν να είναι παροντικοί. Όσο παραμένει επίκαιρη η αναζήτηση της καθολικής ελευθερίας, όσο ο πολιτισμός τους ελέγχει την επιθυμία, προεξοφλεί το εύρος των δυνατών εμπειριών και μετατρέπει τον κόσμο σε μια τεράστια φυλακή ανταλλάξιμων αντικειμένων, τόσο ο σουρρεαλισμός θα επανέρχεται αποκαλύπτοντάς μας την επιτακτική ανάγκη να πραγματωθούμε ως υποκειμενικότητες.

Ο σουρρεαλισμός, λοιπόν, είναι πάνω απ' όλα μια πολεμική επιλογή, μια επιλογή εξέγερσης και καταστροφής των αξιών του αστικού πολιτισμού. Πάλλεται από μίσος και απέχθεια γι' αυτόν τον διαχωρισμένο κόσμο. Με τα δικά του μέσα, ανοίγοντας τα δικά του μονοπάτια προς την ελευθερία, τροφοδοτεί εστίες ανατροπής, συμβάλλει στην προετοιμασία της επανάστασης και βρίσκεται εκεί όταν αυτή ξεσπά. Μέσα στην άβυσσο της καταπίεσης, συναντά την φωνή κάθε εξεγερμένου. Μολονότι δεν μπορεί να υπαχθεί σε κανένα πολιτικό σχέδιο, αλλά ούτε και δρα άμεσα στην κεντρική πολιτική σκηνή, διατηρεί μια ανεξάλειπτη πολιτική διάσταση. Στη βάση αυτή εξηγείται και η εκλεκτική συγγένεια του σουρρεαλισμού με τη ντανταϊστική παραφορά και την κριτική των καταστασιακών στην κοινωνία του θεάματος. Στο βαθμό που προτάσσει την καταστροφή της τέχνης, την απογύμνωση των αντικειμένων από τον εμπορευματικό τους χαρακτήρα και συνολικά την ανατροπή αυτής της κοινωνίας, ο σουρρεαλισμός δεν μπορεί παρά να εγκολπώνει το νταντά ως ένα μόνιμο και ευεργετικό παράσιτο στα έντερα του και την καταστασιακή κριτική ως μια μόνιμη απόχρωση στα τοπία που εξερευνά.

Πέρα από την αμφισβήτηση και την κριτική, όμως, το σουρρεαλιστικό κίνημα επιδιώκει την αντικατάσταση των κυρίαρχων αξιών από καινούριες. Απέναντι στην συντριβή της ελευθερίας στα δίχτυα της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων, αξιώνει το ξεχορτάρισμα των δρόμων της επιθυμίας, την συνάντηση έρωτα και επανάστασης, δείχνοντας προς το μυθικό βασίλειο της ποίησης με τους μαγικούς κυματισμούς της φαντασίας. Τίποτα λιγότερο δηλαδή από την καθολική ελευθερία.

Πρόκειται για την εξερεύνηση καινούργιων πεδίων έξω από τα σύνορα του λογικού κόσμου, με όχημα το υποσυνείδητο, ώστε να αναδειχθούν οι δυνατότητες συντριβής της αλλοτρίωσης. Σε αυτή την περιπέτεια δεν αναζητεί εξηγήσεις και νοήματα, αλλά την αποκάλυψη την ίδια, μια εκστατική εμπειρία, κάθε άλλο παρά θρησκευτική, μια μεθυστική διαδρομή μεταμόρφωσης ανάμεσα σε έννοιες και σύμβολα, που αντλούνται από την καθημερινή πραγματικότητα. Αμφισβητώντας τα δεδομένα όρια της γλώσσας, της σκέψης, της δημιουργίας, προσπαθούμε να ξεκλειδώσουμε τις επιθυμίες μας, να επαναφέρουμε τον ξεχασμένο μας εαυτό ή να γνωρίσουμε έναν ολότελα καινούριο εαυτό ανεξιχνίαστο ως τώρα. Βασική αφετηρία είναι η συνείδηση πως η ζωή μας είναι αλλοτριωμένη, πως εσωτερικεύουμε με τέτοια ικανότητα την καταπίεση, ώστε να βιώνουμε καθημερινά ένα σχίσμα ανάμεσα σ' αυτό που αναγκαζόμαστε να είμαστε και σ' αυτό που έχουμε απωθήσει ή δεν έχουμε βρει ακόμα.

Οι εικόνες και τα κείμενα που οι σουρρεαλιστριες/σουρρεαλιστές δημιουργούν, και που πολλές φορές βγαίνουν μέσα από παιχνίδια, είναι απλά κάποια μέσα με τα οποία ενεργοποιείται αυτός ο κρυμμένος εαυτός, είναι ένας τρόπος για να συντριβούν τα όρια ανάμεσα στο πραγματικό και το ονειρικό, να αφεθούμε συνειδητά στον λαβύρινθο της επιθυμίας. Το τυχαίο μπορεί να μας κατευθύνει έξω από τα σύνορα του αντικειμενικού κόσμου-φυλακή προς μια υπερπραγματική διάσταση, όπου τα αντικείμενα αποδεσμεύονται από τις τρέχουσες χρήσεις και λειτουργίες τους, επιφυλάσσουν εκπλήξεις και συγκινήσεις, γίνονται πεδία για την πραγμάτωση ενός υποκειμένου που ονειρεύεται, ερωτεύεται, εξεγείρεται, πράττει.

Η σουρρεαλιστική δραστηριότητα με αυτήν την έννοια δεν παράγει έργα τέχνης, αλλά σκοπός της είναι να επανακαθορίσει την σχέση των ανθρώπων με τα αντικείμενα του κόσμου και κυρίως την σχέση των ανθρώπων μεταξύ τους προς μια κατεύθυνση απαλλαγμένη από κάθε είδους ηθικές, αισθητικές ή λογικές προκαταλήψεις. Οι εικόνες και κείμενα, λοιπόν, τα οποία προκύπτουν από την σουρρεαλιστική δραστηριότητα, δεν είναι αντικείμενα «τέχνης» που μόνο οι «ειδικοί» νομιμοποιούνται να κατασκευάσουν. Αντίθετα, ο σουρρεαλισμός αξιώνει την πραγμάτωση της τέχνης απ' όλους και όχι από εμπνευσμένους καλλιτέχνες που απευθύνονται σε παθητικούς θεατές, καταργώντας στην πράξη έννοιες όπως ταλέντο, αισθητική, καλλιτέχνης και κοινό. Είναι επίσης κατανοητό πως τα σουρρεαλιστικά δημιουργήματα δεν επιδέχονται αξιολόγησης από κανέναν κριτικό τέχνης, ούτε βέβαια μπορούν να γίνουν θέμα για μελέτη φωτισμένων ακαδημαϊκών. Πρόκειται αντίθετα για γεγονότα στα οποία καθένας και καθεμιά μπορεί να συμβάλει, τα οποία καθένας και καθεμιά μπορεί να κρίνει και για τα οποία καθένας και καθεμιά μπορεί να κριθεί, αρκεί η

πυξίδα να δείχνει σταθερά προς τον ορίζοντα της χειραφέτησης ως συγκεκριμένης βιώσιμης εμπειρίας.

Σε αυτόν τον πόλεμο που διεξάγεται καθημερινά, κανείς δεν αναπαύεται εν ειρήνη και ούτε πρόκειται ποτέ να αναπαυτεί. Τα όπλα μας για να μεταμορφώσουμε τον κόσμο είναι η παιδικότητα, ο έρωτας, η ποίηση ως πρακτική που διαχέεται σε όλη μας την ζωή (και όχι μόνο η λογοτεχνική της έκφραση) και πάνω απ' όλα η υποκειμενικότητα που στοιχηματίζει την ύπαρξή της στα οδοφράγματα, μια υποκειμενικότητα δηλαδή που γίνεται το κλειδί για την δυναμική, συνεχώς επαναπροσδιοριζόμενη κατανόηση του κόσμου. Το αντικειμενικό είναι αυτό που προσφέρει ως τέτοιο η κυρίαρχη ιδεολογία, το οποίο βέβαια αλλάζει ανάλογα με τις κατά καιρούς σχέσεις εξουσίας.

Όμως όλα αυτά δεν θα είχαν αξία και δεν θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν αν ο καθένας μας τα διεκδικούσε μόνο για τον εαυτό του και δεν κατανοούσαμε την ανάγκη της συλλογικής δράσης. Μέσα από τη συλλογικότητα προσπαθούμε έτσι ώστε οι επαναστατικές δυνατότητες της ποίησης να διαχέονται στην καθημερινότητά μας και να γίνονται ευρύτερα διαθέσιμες χωρίς να εγκλωβίζονται στα στενά όρια μιας ομάδας. Είναι σίγουρο πως κρίσεις και αδράνεια υπάρχουν στον καθένα μας/την καθεμιά μας, παρόλα αυτά όμως, όπως η εμπειρία μας έχει δείξει, υπάρχουν πολύ περισσότερες δυνατότητες η κρίση και η αδράνεια να μετατραπούν μέσα από τη συλλογικότητα σε κάτι δημιουργικό και να σε παρασύρουν.

Κάτω από αυτήν την οπτική, αποφασίσαμε πριν από τέσσερα χρόνια να συγκροτήσουμε σουρρεαλιστική ομάδα στα Γιάννενα και να συνδεθούμε με το διεθνές σουρρεαλιστικό κίνημα, που αυτή τη στιγμή αριθμεί ομάδες στο Παρίσι, την Πράγα, τη Στοκχόλμη, το Μπουένος Άϊρες, το Σικάγο, τη Μαδρίτη, το Λονδίνο, το Λιντς, το Σάο Πάολο, καθώς αυτό το κίνημα είναι που εκφράζει με τον πιο σαφή τρόπο τις παραπάνω επιδιώξεις μας.

Τις νύχτες που θα εκτρέπεται η τροχιά των πλανητών, θα έχει σίγουρα κραυγές να ορίζουν το καθημερινό, όχι σαν κάτι ανούσιο μα σαν κάτι που εμείς ούτε αγαπάμε, ούτε μισούμε, όμως θέλουμε να γίνεται τραγούδι που θα πετά από στέγη σε στέγη και θα σηκώνει τους νεκρούς από τους τάφους τους.

Άγγελος Βασιλείου, Γιάννης Γκολφινόπουλος, Μανώλης Δάσκαλος,
Βαγγέλης Κούταλης, Λευκή Μοσσού, Γαλήνη Νότι, Μαριάννα
Ξανθοπούλου, Λύντια Παπαζήση, Νίκος Πεγτιούδης, Μάκης
Περδικομάτης, Φώτος Χαίλης, Κλεονίκη Χτιστάκη.

Γιάννενα, Ιούνης 2004